

Станіслав ЛАЗЕБНИК,
Надзвичайний і Повноважний Посланник,
член Національної спілки журналістів України

УКРАЇНСЬКА КАНАДА (сьогодення української громади та її суголосьне життя з Україною)

Анотація. У статті йдеться про українську діаспору в Канаді, яка відстоює по змозі національні інтереси України. Представлено когорту славних імен видатних канадських українців, котрі здобувають впливові висоти у своєму середовищі, сягають владних верхів у масштабах держави. У Канаді створено розгалужену науково-освітню базу україністики, різноступеневу систему українськомовної освіти. Зауважено, що підтримку України в різних сферах життя канадські українці здійснюють власними ресурсами й у співпраці з Урядом Канади, місцевими неурядовими організаціями й комерційними корпораціями, Канадсько-українською фундацією.

Ключові слова: Канада, українська діаспора, канадські українці, Конгрес українців Канади.

Канадська рясна гілка українського етносу – одна з найорганізованіших діаспор світу. Як і покоління її засновників, нинішня генерація свято заповідає нащадкам щиру любов до України, свого пракоріння, зберігає національну ідентичність, культурні традиції, гідно представлена у владних структурах країни червоного кленового листка. Упродовж своєї 129-літньої історії українська спільнота постійно вболіває за долю України. У час російської агресії супроти нашої держави діаспора дедалі більше допомагає землі предків.

Несподіваний інтерес і... сподівані провокації Москви

У 2001 році в російській столиці відбулася конференція щодо становища «співвітчизників» на теренах іноземних держав. Обговорювали й тільки-но видану книжку «Государство и диаспоры: опыт взаимодействия». На це зібрання було запрошено, зокрема, дипломатів із посольств країн пострадянського простору, а поміж них – й автора цих рядків.

Я детально розповів про сучасне життя української діаспори в Канаді, де чимало разів побував у відрядженнях і мав змогу в усій повноті ознайомитися з її організаційною структурою. Відтак зауважив, що в зазначеній книжці майже зовсім оминули увагою канадських українців.

Господарів особливо зацікавила співпраця тамтешньої української громади з владою країни проживання, її представництво у федеральних і провінційних парламентах та урядах, меріях численних міст. Мовляв, «російские соотечественники в разных странах не имеют таких престижных возможностей». Попросили мене сприяти зустрічі посланців Москви з керівниками українських об'єднань у Канаді, щоби ті вивчили їхній досвід. Це прохання мене подивувало, адже українську діаспору на Заході Кремль постійно називав не інакше як «кублом українських націоналістів».

Без дипломатичних ухилинь од прямих відповідей на запитання, але з ноткою делікатності я сказав, що їхніх посланців там не приймуть, бо зберігають генетичну пам'ять про непросту історію російсько-українських відносин, трагічні долі мільйонів українців і в царській Росії, і в СРСР. До того ж у канадській діаспорі знають про перманентні звинувачення її з російського боку в колабораціонізмі з нацистами під час Другої світової війни.

Моя відвертість приголомшила москвичів. Хтось із них дорікнув мені, мовляв, чого це в українському середовищі Канади досі не зважають на Договір про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною і Російською Федерацією. Тож із моєї вини ця конференція закінчилася для господарів на песимістичній ноті.

Тоді ще ніхто не думав, що Москва запровадить санкції стосовно низки знаних українських громадських діячів Канади із заборонаю їхнього в'їзду на територію Російської Федерації. Це сталося восени 2019 року. На одному з російських телеканалів, який транслюють у Канаді, було заявлено, що українська громада підтримувала нацистську Німеччину в роки Другої світової війни. У Москві замовчують про антифашистський рух 30–40 років ХХ століття, що масово ширився канадською землею за активної участі українців. Понад тисяча українських добровольців із Канади воювали в 1936–1937 роках на фронтах республіканської Іспанії. Відомий канадський історик і публіцист Петро Кравчук у книжці «На новій землі» пише про героїчну сотню імені Тараса Шевченка, що складалася з канадських українців. «Сотня імені Тараса Шевченка вкрилася безсмертною славою в завзятих боях з фашистами» [1]. Під час Другої світової війни в складі антигітлерівської коаліції брали участь 40 тисяч канадських українців. Діаспора збрала сотні тисяч доларів на медикаменти для радянської армії [2]. Про такі факти московські дезінформатори не хочуть знати. Їх боляче дратує тотальне засудження російської агресії проти України поміж українських канадців.

Канадський журналіст Кріс Браун у матеріалі для ресурсу «СВС News» повідомив таке: «Російське посольство в Оттаві розпочало агресивну кампанію у твіттері, стверджуючи, що Канада дала притулок українським фашистам, які нав'язують Урядові держави антиросійську політику». Журналіст також зазначив, що росіяни занепокоєні серйозними позиціями українських канадців в Уряді країни [3]. Прочитавши це, я пригадав московську конференцію в уже далекому 2001 році, де прозвучали заздрісні інтонації щодо набутків українських канадців і неочікуване для мене нещире бажання запозичити їхній досвід.

Діаспора в статистичних вимірах

Свого часу, перебуваючи в Едмонтоні, я почув од одного з місцевих науковців із нашим етнічним корінням, людини з виразною емоційною патріотичністю, такий вислів: «Канада є продовженням України за океаном». Чи є спонтанно породжений афоризм хоч трохи правомірним? У цьому сенсі дистанція до істини, на мою думку, не надто велика. Авторитетні канадські історики солідарно заявляють про значний внесок українських іммігрантів та їхніх нащадків у розбудову країни, формування її внутрішньої та її зовнішньої політики, створення привабливого образу держави. Саме українці, наприклад, стали першими творцями політики багатокультурності.

Нині українська громада становить майже чотири відсотки від загальної кількості багатонаціонального населення, унікального за своєю розмаїтістю, що постала внаслідок органічного синтезу спадщини північноамериканського та європейського суспільств. За офіційними даними, оприлюдненими у 2020 році, у Канаді налічують майже один мільйон чотирьох тисяч громадян українського походження. До того ж у країні працюють тисячі трудових мігрантів, навчаються сотні студентів з України.

Українці назагал є дев'ятою за чисельністю етнічною групою в Канаді. У 1981 році вони були на п'ятому місці [15]. У провінції Манітоба за кількістю жителів українці посідають п'яту сходинку, у провінції Саскачеван – шосту, в Альберті – сьому, в Онтаріо – дванадцятку відповідно до перепису населення 2001 року [4].

Однак якщо взяти статистичні дані щодо абсолютної кількості українців, то найбільше з них живе в провінції Онтаріо (майже 337 тисяч), в Альберті – понад 332 тисячі, у Британській Колумбії – понад 197 тисяч, у Манітобі – понад 167 тисяч, у провінції Саскачеван – близько 130 тисяч. Нині багато тих, хто прибуває з України на постійне проживання до Канади, оселяється в інших провінціях, наприклад, у Нью-Брансвіку та Галіфаксі, у маленьких населених пунктах. Загалом на українців можна натрапити в 200 із лишком містах.

Понад 95% канадських українців народилися в Канаді. Процес асиміляції, зростання кількості «змішаних» сімей (де чоловік або жінка – неукраїнського походження) відчутно вплинули на громадян з українським корінням. Лише близько 350 тисяч із них мають обох батьків-українців (у 1981 році таких було 530 тисяч) [5].

Понад 150 тисяч тамтешніх українців, як засвідчив перепис населення 2001 року, материнською мовою назвали українську. Водночас кількість тих, хто спілкується нею вдома, постійно зростає. У 2001 році, порівняно до 1991-го, уживання «home language» («домашньої мови») зросло більш ніж удвічі. Нині в Канаді завдяки «новоприбулим» – сучасним іммігрантам – з України відсоток використання української мови значно примножився.

Українська мова вперше залунала на канадських просторах у 1891 році з появою перших емігрантів з України. Заселення Канади вихідцями з українських земель пов'язане з трьома так званими великими хвилями масової еміграції. За канадськими архівними даними перша хвиля (1891–1914 рр.) налічувала близько 170 тисяч осіб – вона заклала фундамент у формування української етнічної групи. Друга хвиля (між двома світовими війнами) – 68 тисяч, третя ж (1947–1954 роки) охопила 34 тисячі українців (переважно «переміщені особи» з таборів Австрії та Західної Німеччини). Прибувши до Канади, вони позначали себе як колишні жителі Австро-Угорщини, Польщі чи СРСР і не подавали імміграційним службам своєї української національності [6].

Та загляньмо в глибини української історії Канади. Піонери (саме так величають тих, хто започаткував українську Канаду) корчували ліси, перетворювали дичавину на родючу землю. Жили в землянках і лісових куренях. Про ту пору народилися такі поетичні рядки: «Там емігранти, тужачи, живуть, на рідну землю сльози їх течуть». Виснажлива праця цих переселенців принесла щедрі плоди. «Люди в овечих кожухах», як називали в ті далекі часи наших земляків, незабаром стали заможними землевласниками, зразковими фермерами. Докія Гуменна¹ у своїй публіцистичній книжці «Вічні вогні Алберти» писала з цього приводу, що пересічна ферма українського поселенця в Канаді відчутно перевищувала технічний стан і обсяг землі будь-якого тогочасного колгоспу в Україні [7]. Письменниця, зокрема, відзначала: «Дивна й феноменальна річ! У далекій Канаді, відділеній горами й океанами від українського материка, з невиразних “людей у овечих кожухах” постали канадійські українці. [...] І тут стали українцями, народом з минулим, із своєю історією, культурою, традицією і естетикою» [8].

¹ Докія Гуменна народилася 1904 року в Жашкові, що на Черкащині, померла 1996-го в Нью-Йорку; авторка більш ніж 30 прозових творів, належала до когорти найталановитіших українських письменників на Заході.

Наша спільнота в Канаді належить до закордонних українських етнічних груп із тенденцією до збільшення числа своїх представників. У країні червоного кленового листка цей приріст посилює четверта хвиля еміграції з України. Вона створила майже нову діаспору. Її витоки датовано 1991 роком, щоправда, десятки осіб почали прибувати до Канади в часи так званої перебудови в СРСР, коли виїзд громадян України до інших держав на тимчасове чи постійне проживання став цілком легальним. Упродовж 1991–2001 років з України до Канади, як свідчать підрахунки Канадсько-української імміграційної служби в Торонто, прибуло на постійне проживання чи, як там кажуть, на «сталий побут», майже 20 тисяч наших співвітчизників. Канадські часописи стверджують, що ця цифра нині вже перевищила 50 тисяч.

Спільно із зазначеною службою науковці Торонтського, Мак-Мастерського (Гамільтон) університетів провели соціологічне дослідження щодо «новоприбулих» з України. Результати їхніх опитувань засвідчили: 90% колишніх громадян України є «незалежними іммігрантами», 10% прилетіли на запрошення й спонсорські видатки їхніх канадських родичів; половина представників нової діаспори – вихідці з центральних і східних областей, 40% – колишні мешканці Західної України, решта прибули з інших українських регіонів. 26% нових іммігрантів – недавні кияни. Дослідники вважають, що Канада загалом виграє від постійної еміграції з України [9].

У 2020 році Уряд Канади проголосив про прийняття в наступні три роки мільйона з гаком іммігрантів із різних країн, що на десятки тисяч перевищить відповідні показники минулих часів. На сторінках торонтської газети «Новий Шлях. Українські вісті» («New Pathway. Ukrainian News») голова Канадсько-української імміграційної служби Євген Дувалко висловив сподівання щодо збільшення кількості іммігрантів з України. «В нашій роботі, – зауважує він, – ми все більше і більше бачимо українських студентів, які вчаться в Канаді, та людей, які приїзять по робочих візах. Саме таким чином багато українців зараз намагаються отримати право на постійне проживання в Канаді. Ці шляхи дають зараз більше можливостей стати резидентом Канади» [10].

Міністр імміграції, біженства й громадянства Канади Ахмед Хуссен заявив, що «сприяння подорожам та підтримка глибоких сімейних зв'язків між Україною та Канадою завжди будуть пріоритетом для нашого Уряду. [...] Українські канадці невіддільні від історії Канади у ХХ столітті. Хвилі українських іммігрантів допомогли побудувати цю країну, вклавши свої вміння, культуру та завзятість. [...] українці, разом з іммігрантами з усіх куточків світу, продовжують робити Канаду своїм новим домом, одночасно сприяючи економічному зростанню нашої країни та підтримуючи її унікальне різноманіття» [11].

Із кожним новим поколінням дедалі більше канадських українців інтегрується в різні сфери життя своєї держави. Нині вони зайняті в законодавчій і виконавчій владі на федеральному й провінційному рівнях, у всіх галузях національної економіки, науки, освіти та культури. Якщо на початках еміграції українські переселенці працювали майже суто в сільському господарстві й на важких низькооплачуваних роботах в індустрії та прокладанні залізничних колій, то нинішній аналіз фахового складу української етнічної групи засвідчує: переважають службовці, юристи, учителі, робітники й інженери.

Сучасна українська спільнота, найбільша слов'янська діаспора в Канаді, не має спільних поселень – так званих етнічних анклавів. Наші земляки та їхні нащадки живуть упереміш з іншими національними громадами по всій території країни. Українці на Заході зазвичай ідентифікують себе назагал як українські канадці, тоді як на Сході держави часто звуться канадськими українцями.

Тамтешня українська громада абсолютно правомірно вважає себе причетною до того, що їхня Канада в грудні 1991 року першою в Західному світі визнала державну незалежність України.

«В своїй хаті – своя й правда, і сила, і воля»

Цю просту, але водночас геніальну формулу Тараса Шевченка добре запам'ятали й завжди дотримувалися ще перші іммігранти з України. Ступивши на землю чужого, незвіданого краю, вони, угамувавши почуття розпуки й зневіри, узялись утворювати громадські організації – власні українські дома, відкривати церкви, засновувати просвітянські й мистецькі осередки. На початках це ще не стало виявом нашої одвічної ментальності («де два українці, там три партії»), а відбулося завдяки жагучому бажанню вижити в іншомовному середовищі, гуртом захищати свої соціальні права, зберігати національну ідентичність, віру, народні традиції.

Устрій і багатогранна діяльність української громади в Канаді відповідає всім узірцевим канонам світових діаспор. Як інші великі іноземні етнічні спільноти, вона справді є етнокультурним та етнополітичним феноменом, якому властиві самоідентифікація, зв'язки з історичною Батьківщиною, функціонування закладів, спрямованих на збереження й розвиток свого середовища, наявність стратегії взаємодії з державними інституціями країни проживання та землі предків.

Кожну численну діаспору розглядають як фактор у двосторонніх відносинах, а також як засіб реалізації національних інтересів, що забезпечує економічну, культурну й мовну присутність. Отже, діаспора спроможна виконувати роль «мосту» – це важливий чинник сучасної системи міжнародної взаємодії [12]. Усі перелічені критерії та оцінки вповні визначають життя й діяльність канадської української громади.

Торонто, 1982. Керівники Товариства об'єднаних українських канадців, які започаткували зв'язки з Україною. Третій зліва – Петро Кравчук, за ним – автор Станіслав Лазебник

Toronto, 1982. Leaders of the Association of United Ukrainian Canadians, who had established ties with Ukraine. Third from the left is Peter Krawchuk, behind him – the author, Stanislav Lazebnyk

Тепер у країні діє понад сто різноманітних українських організацій – громадсько-політичних, жіночих, молодіжних, ветеранських, освітніх, наукових, фінансово-кредитних, страхових, мистецьких, професійних (товариств лікарів, інженерів, правників), церковних та інших об'єднань. Приблизно кожен третій її житель з українським корінням є членом тієї чи іншої спілки або й відразу кількох [13]. Чимало молодих людей, у яких один із батьків не є українського походження, не виявляють громадської активності, хоча беруть участь у танцювальних і музичних ансамблях.

Найбільшою українською організацією з координаційними функціями є Конгрес українців Канади (КУК). Засновано його було в 1940 р. за ініціатииви Уряду країни з метою «ефективнішої участі українців у боротьбі проти фашизму»; до 1989-го мав назву Комітет українців Канади. КУК, об'єднавши нині майже всі українські інституції, представляє їх у державних установах Канади й України [14]. Кожне його делегатське зібрання, що фактично працює як своєрідний український Парламент, відбувається зазвичай раз на три роки. Останнє – 26-те – провели в листопаді 2019 року. Президенткою КУК було переобрано правницю Олександрю Хичій (доньку іммігранта з Тернопільщини). Поважні збори проголосили шість пріоритетів української громади: посилення канадсько-української оборони та зв'язків у галузі безпеки; підтримання економічних і демократичних

реформ в Україні; забезпечення захисту й гідності ветеранів; прийняття новоприбулих з України до Канади; сприяння розквіту нашої культури; боротьба з ненавистю та дезінформацією в інтернеті. У роботі КУК узяли також участь заступник Міністра закордонних справ України Василь Боднар, Посол України в Канаді Андрій Шевченко [15]. Українські дипломати не залишають поза своєю увагою жоден важливий захід діаспори – з'їзди організацій, відзначення українських свят, пам'ятних дат у національній історії, мистецькі фестивалі тощо.

1 лютого 2020 року колишньому Послу Канади в Україні Романові Ващуку було вручено найвищу відзнаку КУК – Шевченківську медаль. Нею нагороджують осіб як українського, так і неукраїнського походження за видатний внесок у розбудову українсько-канадської спільноти. Роман Ващук, як наголошували в промовах, «зміг піднести канадсько-українські відносини на новий рівень. [...] Він був лідером поміж послів в Україні та повністю вдосконалив канадську присутність в Україні» [16].

Українська діаспора в Канаді нині здебільшого однорідна за своїм політичним світоглядом, але неоднакова за соціально-економічним становищем, культурно-освітнім розвитком, рівнем національної самосвідомості, ступенем інтеграції в суспільство країни проживання. З появою тут представників четвертої хвилі імміграції відчуваємо й різний менталітет у канадсько-українському середовищі.

Я пам'ятаю, як іще в 1960–1980-х роках лідери багатьох українських організацій у Північній Америці не раз висловлювали свої мрії про «свіжу кров», розуміючи під цим імовірний черговий масовий приплив людей з України, що мав би сповнити новим енергійним життям їхні громади. Та коли почалася нова імміграційна хвиля, то виявилось, що українці в США й Канаді не були готові прийняти до своїх лав велику кількість «новоприбулих із краю». Але так було в недавньому минулому. Нині новітні іммігранти назагал швидко розв'язують проблеми адаптації до незнаних умов життя, вступають до поважних етнічних організацій, створюють власні товариства, поживляють діяльність освітніх закладів і мистецьких колективів. 2004 р. в Торонто виникло велике громадське об'єднання «Четверта хвиля». У місцевих часописах зазначають, що саме вона «виплекала багатьох нинішніх лідерів української громади Канади, серед них голова Світової Федерації Українських Жіночих Організацій Анна Кісіль [...]» [17]. Вона народилася в Яремчі, що на Івано-Франківщині, емігрувала 1990 р. й за часи життя в Канаді стала видатною громадською діячкою, очоливши врешті міжнародну українську інституцію. «Четверта хвиля», як інші громадські спілки, допомагає недавнім жителям України знайти роботу, помешкання, влаштувати свій побут.

Дедалі більше нових імен громадських і державних діячів збагачують діаспору. Наприклад, підприємець Павло Грод, який чимало років був президентом КУК, очолив Світовий конгрес українців, штаб-квартира якого розташована в Торонто. Колишня киянка Наталя Ханенко-Фрізен стала директоркою Канадського інституту українських студій. Вона емігрувала до Канади в 2001 р., має ступінь докторки філософських наук. Донька мого доброго приятеля з Торонто Юрія Шимка (у минулому – президента СКУ, члена парламентів Канади й провінції Онтаріо) Леся Шимко – виконавча директорка Канадського товариства приятелів України, аналітична Канадського інституту стратегічних досліджень, ініціювала створення в Києві Канадсько-українського парламентського центру, який надає вітчизняним народним депутатам можливість вивчати канадські моделі в усіх державних сферах.

Українці здобувають впливові висоти не лише у своєму середовищі, а й сягають керівних верхів у масштабах держави. Ще з двадцятих років минулого століття вони почали обіймати престижні посади в законодавчій і виконавчій владі на федеральному та провінційному рівнях. Дехто з когорти видатних канадських українців мав би з повним правом увійти до галереї історичних постатей української нації. Ідеться, наприклад, про Михайла Лучковича (1892–1973), якого 1926 р. обрали депутатом Федерального парламенту. На засіданнях Ліги Націй (союз держав, який було засновано 1919 р.) він виступав проти національної дискримінації населення України. Восени 1931 р. уряди Канади й Англії уповноважили першого канадського українського дипломата представляти їхні інтереси на конгресі Міжнародного парламентського союзу в Бухаресті, де він засудив тодішню владу Польщі та Румунії за утиски українців. Михайло Лучкович відвідав Східну Галичину. Це був перший приїзд офіційної особи Канади на українську землю [18].

До Федерального парламенту обирали чимало українців. Із 1940 до 1949 року, наприклад, депутатом був журналіст Антін Глінка (1907–1957), який народився в селі Денисів поблизу Тернополя. З парламентської трибуни він неодноразово закликав приділяти увагу Україні, зарекомендував себе знавцем українських діаспор у світі. Головним творцем канадської політики багатокультурності (запроваджено в 1971 р.) став сенатор Павло Юзик (1913–1986). Упродовж 1990–1995 років генерал-губернатором Канади був Рамон (Роман) Гнатишин (1934–2002), який до того очолював Міністерство енергетики, вугільної промисловості та природних ресурсів. Його батька, Івана Гнатишина (родом із села Вашківці Чернівецької області), було обрано до Федерального парламенту. Селянського сина з бідної родини вшанували титулом королівського радника [19]. Батько й син разом працювали у владних структурах країни понад 30 років. Під час приватної поїздки Ра-

мона Гнатишина до батьківського села на моє запитання (тоді я був одним із керівників Товариства зв'язків з українцями за межами України) «Чи відчуваєте себе українцем?» він жартома відповів: «Я – Буковина».

Протягом своєї роботи в зазначеному Товаристві я зустрівся в Канаді, зокрема, з такими високопосадовцями, котрі мають українське коріння: Лаврентієм Дікуром – головою Канадської дорадчої ради багатокультурності, а згодом мером Едмонтона; Сільвою Федорук – лейтенант-губернаторкою провінції Саскачеван, знаною фізикинею-радіологинею (померла у 2012 році); бізнесменом Петром Яциком (1921–2001), який став меценатом Міжнародного конкурсу знавців української мови (змагання названо його іменем); Євгеном Звоздецьким – спікером провінційного парламенту, Міністром соціального розвитку Альберти, головою Дорадчої ради щодо зв'язків провінції з Україною (відійшов у засвіти 2019 р.); Борисом Вжесневським, який одинадцять років був членом Федерального парламенту.

2015 р. едмонтонська газета «Українські вісті» опублікувала список із 15 українців, які були частиною найвищого законодавчого органу. Поміж них – сенаторка Райнелл Андрейчук із 26-літньою парламентською кар'єрою, яка також була Амбасадоркою Канади в Португалії та низці африканських країн. Після останніх парламентських виборів у жовтні 2019 року поміж нинішніх парламентаріїв є лише один українець – Іван Бейкер. Як стверджують у газеті «Новий Шлях», за його ініціативи канадська влада стала засуджувати російську окупацію частини України, а також він був «першим серед канадських політиків усіх рівнів, який закликав федеральний уряд до надання Україні оборонної зброї» [20].

Гордістю української Канади сучасна місцева громада вважає Христю Фріланд, яка в серпні 2020 року стала Міністеркою фінансів. До того вона працювала віцепрем'єр-міністеркою країни, керувала міністерствами міжнародної торгівлі та закордонних справ. Призначення її на високі посади описують у «Новому шляху» як «велику перемогу для всієї української спільноти в Канаді й іще одне свідчення того, як багато ми досягли» [21].

Чимало репрезентантів діаспори є членами нині керівної Ліберальної, а також Консервативної, Народної-демократичної партій, десятки українців представлено в провінційних парламентах, працюють міністрами в різних регіонах держави.

Канадські українці віддавна глибоко заповнили інтелектуальний простір країни. З їхніх імен можна було би скласти окремих фоліант. Згадаю декого з них. Митрополит Української греко-православної церкви Канади Іларіон (Іван Огієнко, 1882–1972) – мовознавець, історик, колишній Міністр освіти в Українській Народній Республіці (УНР), автор понад тисячі книжок і публікацій у пресі з питань українського мовознавства, славістики, церковного життя, національної культури. Із 1947 р. жив у Вінніпегу, де знайшов свій ос-

Вінніпег, 1986 р. Хор імені Олександра Кошиця – лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка. Сім разів виступав у містах України

Winnipeg, 1986. The laureate of the Shevchenko National Prize – Oleksander Koshyts Choir, which delivered seven performances in Ukrainian cities

танній прихисток. Там само поховано й Олександра Кошиця (1875–1944) – видатного українського композитора, диригента, хормейстера, етнографа. Центральна Рада УНР відрядила його в Європу на чолі Української республіканської капели, щоби популяризувати національне мистецтво на іноземних теренах. Проте через прихід більшовицької влади до Києва Кошиць в Україну не повернувся. У Північній Америці його назвали «батьком українського народного співу». В Україні досі не досліджено тих двохсот текстів і мелодій українського мелосу, які зібрав О. Кошиць із дружиною Тетяною (співачкою, диригенткою), а також інших матеріалів їхньої спадщини, що зберігаються здебільшого у Вінніпегу. Поміж них – збірка із 43 пісень в англійському перекладі, що вийшла друком у Канаді мільйонним накладом [22].

Під час відрядження до Канади в жовтні 1977 року я відвідав у монреальському шпиталі важкохворого Василя Курилика (1927 – листопад 1977) – художника світової слави, яку принесли йому серії полотен «Страсті Христові» й картини, присвячені перетворенню зусиллями українських іммігрантів цілини й непрохідних лісів на врожайні поля. Його мистецькі твори експонували в Північній Америці та на Європейському континенті. Пригадали, як він у буковинському селі свого батька, Борівцях, ліг на виораний лан, припавши обличчям до землі. На окрики сполоханих родичів відказав: «Я шукаю своє коріння». До речі, у Канаді мені не довелося натрапити на українців поважного віку, які б не знали джерел свого родоводу, не дослідили б генеалогічного дерева, не відчували б невтишимої ностальгії за рідним краєм.

У когорті славних імен видатних канадських українців варто також зазначити Ярослава-Богдана Рудницького (1910–1995) – ученого-мовознавця, дослідника літератури, багатолітнього голову Української наукової ради Канади, президента Міжнародної академії гуманістичних наук, розробника державної концепції канадського мультикультуралізму. Він послідовно обстоював конституційні права української мови. Світове визнання здобув скульптор, живописець Леонід Молодожанин (Лео Мол, 1915–2009) – творець монументальної Шевченкіани, автор пам'ятників Кобзареві в Аргентині, Бразилії, Італії, Канаді, Парагваї, а також у Ялті, Івано-Франківську й Санкт-Петербурзі. Густа завеса часу не здатна сховати й применшити від нових поколінь значущості імен ветеранів українства, їхню спроможність брати участь в управлінні державою, звеличувати своїми талантами на світових теренах національну науку й культуру. Ці імена закарбовано в почесних відзнаках Канади. Щороку вшановують їхній внесок у розвій держави. Кожного з таких знаменитостей українського походження можна зобразити словами Івана Франка:

*Все, що мав у житті, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.* [23].

Поміж знаних сучасників-канадців з українським корінням слід зазначити: Амбасадорку Канади в Україні Ларису Ґаладзу (до неї обіймали цю посаду вже згадуваний тут Роман Ващук і, у 2011–2014 роках, Трой Лулашник, батьки якого походять із Чернівців); Нестора Гайовського, котрий протягом 1990–1992 років у Києві працював спочатку Генеральним консулом, а згодом Тимчасовим повіреним у справах Канади; Павла Винника – командувача Армії Канади у 2016–2018 роках; Роя Романова (Саскачеван) та Едварда Стельмаха (Альберта) – досі активних політиків, колишніх прем'єрів провінцій; Володимира Гачинського – визнаного лідера у світовій неврології, історика, поета, композитора родом із Житомира; космонавтку Роберту Бондар (онуку одесита); бізнесмена, мецената Джеймса (Костянтина) Темертея (родом із Донеччини); журналіста Віктора Малярека (автора численних книжок, зокрема публіцистичного твору «Наташі» – про торгівлю жінками в Канаді й Україні); народженого у Львові скрипаля Василя Попадюка й інших, хто достойно представляє українську етнічну групу в розмаїтті багатонаціональної канадської мозаїки.

У Канаді створено розгалужену науково-освітню базу україністики. Країна має різноступеневу систему українськомовної освіти: дошкільна (дитячі садки, класи дошкільної підготовки), позашкільна (заняття в «Рідній школі», літні табори, гуртки), двомовні школи й «серцеві», де українську

мову викладають як предмет, а також університетські курси українознавчої освіти. Нині українську мову в школах Канади вивчають шість тисяч дітей. Пропорційно до їхньої загальної кількості це надто мало. Далеко не всі батьки принадають своїх нащадків до оволодіння мовою предків [24].

Вищу освіту й науку представляють канадська філія Української вільної академії наук, Канадський інститут українських студій Альбертського університету (Едмонтон), Центр українських канадських студій при Манітобському університеті (Вінніпег), кафедри українських студій у Торонтському, Оттавському й інших університетах. Мову, літературу, історію, географію, фольклор України викладають у десяти вищих навчальних закладах країни. Ці предмети вивчають не лише українці. Наприклад, в Едмонтоні українською фольклористикою здебільшого цікавляться студенти з Китаю та Японії.

Українці мають досить солідну культурну спадщину, яку постійно поповнюють. Це 14 музеїв, понад 600 мистецьких колективів (із них – 150 танцювальних ансамблів, у яких бере участь і молодь інших національностей). Установлено пам'ятники Тарасові Шевченку, Лесі Українці, Іванові Франку, Василеві Стефанику, меморіали та скульптури жертвам Голодомору в Україні 1932–1933 років. У 2008 р., враховуючи одностайне прохання української громади, Уряд Канади визнав Голодомор геноцидом українського народу й проголосив четверту суботу листопада кожного року Національним днем пам'яті жертв Голодомору. Парламенти Альберти, Британської Колумбії, Квебеку, Манітоби, Онтаріо та Саскачевану ухвалили такі ж законодавчі акти [25].

***

В українській хаті – байдуже, чи це осібний одно-двоповерховий будинок, чи квартира – і перші іммігранти, і кожна нова їхня генерація зберігають пам'ять і думку про Україну, старанно плекають свою спадщину, а також, звичайно, завжди турбуються про Канаду й власний добробут. Господарі таких осель мають генетичні силу та волю, успадковані від старших поколінь, і застосують їх для досягнення кращої будучності в сув'язі з Україною.

«З Україною серце б'ється сильніше»

Цей зворушливий вислів належить громадському діячеві з Оттави Ігорю Михальчишину. Його афоризм, опублікований у газеті «Новий Шлях», – то квінтесенція почуттів і настроїв у середовищі українців. Їм гостро болить україноспокійне становище в Україні, до якого призвели збройна агресія Росії, економічна криза, а також пандемія коронавірусу, якої зазнали й у Канаді.

Сторінки канадсько-українських часописів густо рясніють повідомленнями про різноманітну допомогу Україні, лобювання її національних інтересів із боку української громади. У колективному листі Канадської групи сприяння демократії в Україні Прем'єр-міністрові держави Джастіну Трюдо, який підписали 12 українців разом із головою цього громадського об'єднання Оксаною Башук-Герберн, висловлено прохання, щоби лідер країни очолив «нові мирні переговори з метою припинення війни між Російською Федерацією (РФ) та Україною [...] Ми повинні покласти край російській агресії в Україні [...] відповідно реагувати на реальну небезпеку, яка нависла над незалежною, демократичною Україною» [26].

В Україні, думаю, пам'ятають, як на початку 1990-х років на офіційному та побутовому рівнях гучно лунало гасло «Діаспора нам допоможе!». Хтось із нас сприймав його з оптимізмом, який, зрештою, згодом багато в чому справдився, дехто – з неприхованою іронією, деякою часткою скептицизму. У 2001 р. на III Всесвітньому форумі українців у Києві тодішній президент Світового конгресу українців, американський правник Аскольд Лозинський заявив, що українська діаспора Канади передала Україні за попереднє десятиліття гуманітарної допомоги на 20 мільйонів канадських доларів.

Під час систематичного перегляду українських часописів Канади за минулі п'ять років впливає чіткий висновок: у нашої етнічної спільноти є цілісна програма постійного сприяння Україні. У резолюції 26-го зібрання Конгресу українців Канади (листопад 2019 р.), зокрема, є розділ «Допомога Україні». Там зазначено, що підтримку України в різних сферах життя діаспора має здійснювати власними ресурсами та в співпраці з Урядом, місцевими неурядовими організаціями й комерційними корпораціями, Канадсько-українською фундацією.

Українці започаткували співпрацю між парламентами Канади й України. Ще у 2005 р. тоді депутат найвищого законодавчого органу держави Борис Вжесневський заснував канадсько-українську парламентську групу дружби. У березні 2020 року її очолив член Ліберальної партії Іван Бейкер. До цієї групи нині належить понад сто депутатів-представників різних партій (у попередньому скликанні Федерального парламенту впродовж 2015–2019 років бажання долучитися до неї виявили 84 законодавці; загалом в обох палатах засідають 443 депутати). За словами Івана Бейкера, завданнями групи є створення майданчика для обміну ідеями між канадськими й українськими парламентаріями, а також розвиток політичних, економічних і культурних взаємин між Канадою та Україною. «Канада перебуває на передовій міжнародної підтримки українських демократичних, економічних та оборонних реформ, а також суверенітету та територіальної цілісності України», – наголосив він у першому парламентському виступі [27].

Київ, 2001 р. Офіційна делегація провінції Альберта. Зліва направо: Міністр освіти Євген Звоздецький, член дорадчої ради при провінційному уряді Юрій Москаль, Прем'єр Ральф Кляйн, голова дорадчої ради Девід Брода

Kyiv, 2001. Official delegation from the province of Alberta. From left to right: Minister of Education Yevhen Zvozdetsky, member of the advisory council to the provincial government Yuri Moskal, Prime Minister Ralph Klein, chairman of the advisory council David Broda

Іван Бейкер – представник третього покоління канадських українців, був депутатом законодавчого органу Онтаріо, президентом КУК у провінції. Кавалер медалі Діамантового ювілею королеви Єлизавети II. Працював викладачем Йоркського університету.

У Федеральному парламенті наприкінці 1991 р. депутати українського походження ініціювали створення спеціальної програми, яка на тривалий час забезпечує можливість для студентів з України вивчати основні принципи й напрями урядової та парламентської діяльності в Канаді з тим, щоб у найближчому майбутньому запровадити цей досвід у своїй країні.

В українському середовищі та й усій Канаді панує атмосфера співчуття українському народові й готовності йому допомогти. Для багатьох у діаспорі способом життя віддавна стали жертвність, меценатство, участь у волонтерському русі. Усі ці шляхетні риси вони охоче виявляють у найважчі періоди історії України.

Із 1995 р. у країні діє благодійна Канадсько-українська фундація. Лише протягом 2014–2018 років вона збила понад 9,6 млн канадських доларів, половину з яких пожертвували звичайні громадяни, решту фінансів виділили федеральний і провінційні уряди. Кошти витрачають як на потреби Канади, так і України. У липні 2019 року КУФ профінансувала проведен-

ня в Торонто міжнародної конференції, присвяченої реформам в Україні, за участю Президента Володимира Зеленського. Того ж року під патронатом Конгресу українців Канади це добровільне об'єднання організувало медичну місію в Україну. 25 хірургів, анестезіологів, медичних сестер здійснили 37 комплексних операцій, урятувавши життя військовослужбовцям. Вони ж провели майстер-класи для своїх колег у різних українських містах. Канадські медики українського походження реалізували в нас і стоматологічну програму. Фондація регулярно надає поміч ветеранам війни на Донбасі, а в 2019 р. влаштувала поїздку групи українських лікарів-волонтерів із Канади до сіл і невеличких міст Чернігівської області для надання консультацій місцевим медичним працівникам та лікування хворих. КУФ під керівництвом громадського діяча Віктора Гетьманчука співпрацює з багатьма українськими меценатами, бізнесменами в Торонто, Едмонтоні, Вінніпезі й інших містах [28].

Постійну посильну допомогу Україні надають українські церкви Канади. Наприклад, католицька єпархія в Едмонтоні щороку збирає кошти для поліпшення утримання сиротинців і багатодітних сімей.

Ліга українок Канади ще в 2014 р. започаткувала добродійний проєкт «Ангели-хоронителі», у межах якого в Ірпінському військовому шпиталі, що на Київщині, було створено перший український реабілітаційний центр. Ця організація запросила до Канади лікарів із Києва для вивчення досвіду у важливій галузі військової медицини. Українці з Торонто надіслали до України прилади ультразвукової діагностики для лікування воїнів. У тренуванні українських військовослужбовців за канадською програмою «Операція “UNIFIER”» брали участь, зокрема, 50 солдатів українського походження з Едмонтону. Багато зусиль в оновленні української армії за стандартами НАТО доклав Міністр оборони Канади у 2015 році Джейсон Кенней (Ярослав Кенейчук) – нинішній прем'єр провінції Альберта.

Небайдужими виявилися канадські українці й до пандемії коронавірусу в Україні. Разом із діаспорою США вони в березні 2020 року розгорнули кампанію зі збирання коштів для українських лікарів, які допомагають подолати COVID-19. Призначення такого заокеанського фінансування – придбання захисної амуніції для медиків.

У квітні 2020 року команда міжнародної логістичної групи корпорації «Міст» (Торонто) привезла з Китаю до України 30-тисячну партію експрес-тестів для виявлення коронавірусу. «Наша команда продовжує допомагати українським медикам налагодити процес швидкого тестування по всій країні. Сподіваюсь, – заявив президент корпорації Ростислав Кісіль (родом зі Львова), – що тим самим ми, як і багато інших представників бізнесу, доклалися до того, що Україні вдається гідно долати виклики пандемії» [29].

Посол України в Канаді Юрій Щербак (1999–2003 роки, другий зліва) зі групою канадсько-українських бізнесменів і громадських діячів

Ambassador of Ukraine to Canada Yurii Shcherbak (1999–2003, second from left) with a group of Canadian-Ukrainian businessmen and public figures

Прикладів безкорисливої допомоги, численних добровільних пожертвувань української громади Канади для населення України, як і мітингів, публічних заяв на підтримку історичної Батьківщини досить багато. Діаспора постійно поширює поміж тамтешнього суспільства знання, об'єктивну інформацію про Україну, прагне поліпшити імідж усього українського. У кожному номері будь-якого українського часопису публікують матеріали, що містять різке засудження імперської політики Росії, її відвертої агресії проти України, заклики до Уряду Канади посилити всіляке сприяння Україні в захисті її територіальної цілісності. Справджуються слова Юрія Липи (1900–1944) – письменника, лікаря в Українській повстанській армії: «Для українців найголовніший меридіан світу – це той, що проходить через Україну».

Діаспора в Канаді та й загалом українські спільноти на Заході завжди вирізнялися особливою чутливістю до всього, що діється в Україні – і доброго, і поганого. Вони болісно реагують на події, які не до вподоби їм тому, що громадські кола в нашому суспільстві їх не сприймають. За висловом американського науковця Олега Воловини, діаспора завжди буде «сторожем української політики, ідеї, культури». У середовищі українців Канади є деяке незадоволення повільним розгортанням наших реформ, браком їхньої ефективності, реальної боротьби з корупцією в Україні.

З Торонто, Едмонтону, Вінніпега лунають заклики до української влади щодо припинення «тиску на незалежність судових та правоохоронних органів [...] перекручення правозахисних подій Революції Гідності» [30].

Бентежать українську громаду в Канаді та й закордонне українство загалом ті обставини, що національна політика стосовно діаспори непослідовна, не відповідає її потенціалові, численним запитам. Ставлення до неї з боку влади України, на заокеанську думку, часто змінюється й прямо залежить од налаштованості, симпатій керівників держави. Унаслідок цього й зв'язки України з канадськими українцями з нашого боку несистемні. Активні київські громадські організації, що співпрацюють із діаспорою, не відчувають належної державної підтримки. Було припинено, наприклад, обопільний обмін різними делегаціями. Мало коли приїздить до нас канадські художні аматорські колективи, як це відбувалося в радянські часи й на початку 90-х років минулого століття. Нині до Канади вирушають на навчання й стажування наші студенти, а також, хоч і не надто часто, науковці, освітяни, народні депутати, співаки, музики – на запрошення парламенту, університетів, громадських об'єднань. Із канадських теренів до нас здебільшого прибувають на стажування студенти, час од часу – представники організацій, які проводять у Києві чи Львові свої з'їзди. Як порівняти з радянським періодом, взаємних зв'язків значно поменшало, проте потяг канадських українців до «коріння» не втамовано.

Звичайно ж, як і кожна діаспора, канадська гілка українського етносу має внутрішні вади, що виявляються передусім у браку бажаного згуртування, успадкованих од старших поколінь ідеологічних конфліктах, щоправда, далеко не таких гострих, як у повоєнні часи, ігноруванні з боку деякої молоді активної участі в громадській діяльності. Таким є авторський погляд із Києва.

Але, попри все, ми маємо нині надійну, випробовану на міцність опору вірних друзів – Україну в Канаді, державі з особливим партнерством, яка прихильно ставиться до діаспори й розвиває взаємовигідні відносини з нашою країною, є однією зі світових лідерок у всебічній підтримці України.

1. Кравчук П. На новій землі. Торонто: 1958. С. 265.

2. Українські канадці в історичних зв'язках із землею батьків: до 100-річчя прибуття перших українських поселенців до Канади: збірник / авт. кол.: А.М. Шлепаков та ін. К.: Дніпро, 1990. С. 140, 149.

3. Brown, C. (2019). 'Top Russian news host takes aim at Ukrainian Canadians', CBC, 17 January [online]. Available at: <https://www.cbc.ca/news/world/top-russian-news-host-takes-aim-at-ukrainian-canadians-1.4980859> [in English]

4. Makuch, Z. (2003). 'Ukrainian Canadians in the 2001 Census: an overview', The Ukrainian Weekly, vol. LXXI, no. 13, 30 March [online]. Available at: <http://www.ukrweekly.com/old/archive/2003/130319.shtml> [in English]

5. Лазебник С. Роздуми на мосту з двобічним рухом // С. Лазебник, О. Гавура. К.: 2006. С. 12.

6. Там само. С. 7, 11.

7. Стех Я. Ще раз до теми 120-річчя оселення українців у Канаді [Електронний ресурс] // Міст Online. 29 грудня 2011. Режим доступу: <http://meest-online.com/history/date-in-history/sche-raz-do-temy-120-richchya-oselennya-ukrajintsiv-u-kanadi/>

8. Гуменна Д. Вічні вогні Алберти. Едмонтон: 1959. С. 56–57.

9. Лазебник С. Роздуми на мосту. С. 16.
10. На що можна сподіватись в канадській імміграційній політиці у 2020 р. [Електронний ресурс] // Новий шлях. 31 грудня 2019. Режим доступу: <https://www.newpathway.ca/na-shcho-mozhna-spodivatys-v-kanadskij-im-mhratsijnij-politytsi-u-2020/>
11. Хуссен А. Канада та Україна [Електронний ресурс] // Новий шлях. 27 серпня 2019. Режим доступу: <https://www.newpathway.ca/%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B0-%D1%82%D0%B0-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0/>
12. Государство и диаспоры: опыт взаимодействия. Москва: 2001. С. 35–36.
13. Лазебник С. Закордонне українство: витоки та сьогодення. К.: 2007. С. 50, 57.
14. Зарубіжні українці: довідник / авт. кол.: С. Ю. Лазебник (кер.) та ін. К.: Україна, 1991. С. 57–58.
15. Бюлетень Конгресу українців Канади. Зима 2020 [Електронний ресурс]. [Торонто]: 2020. С. 7. Режим доступу: <https://ucc.ca/2019/12/12/winter-2020-bulletin/>
16. 'UCC Tribute Gala to honour contributions to public service' (2020). New Pathway, 24 January, [online]. Available at: <https://www.newpathway.ca/ambassador-waschuk-awarded-shevchenko-medal/>
17. Торонто святкує перше 15-ліття «Четвертої хвилі» [Електронний ресурс] // Новий шлях. 27 лютого 2020. Режим доступу: <https://www.newpathway.ca/toronto-sviatkuje-pershe-14-littia-chetvertoyi-khvyli/>
18. Лазебник С. Роздуми на мосту. С. 28–29.
19. Марунчак М. Біографічний довідник до історії українців Канади. Вінніпер, 1986. С. 142, 145, 146.
20. Олексюк М. Підтримуємо Івана Бейкера, нашого кандидата в депутати до парламенту Онтаріо – допомагаємо Україні у важкий для неї час [Електронний ресурс] // Новий шлях. 6 червня 2019. Режим доступу: <https://www.newpathway.ca/pidtrymuemo-ivana-beikera/>
21. Levytsky, M. (2020). 'Looking Back at 2019', New Pathway, 10 January, [online]. Available at: <https://www.newpathway.ca/looking-back-2019/>
22. Лазебник С. Люди українського закордоння. К.: 2016. С. 53–54.
23. Франко І. Мойсей. Поема // Свобода. 1916. №86. С. 4.
24. Гавдида Н. Особливості вивчення української мови в англomовному середовищі Канади // Українознавчий альманах. 2014. Вип. 17. С. 241–243.
25. Бюлетень Конгресу українців Канади Зима 2020 [Електронний ресурс]. [Торонто]: 2020. С. 4. Режим доступу: <https://ucc.ca/2019/12/12/winter-2020-bulletin/>
26. Звернення КГСДУ про ведення Канадою нових мирних перемовин у справі російсько-української війни [Електронний ресурс] // Міст Online. 25 березня 2020. Режим доступу: <http://meest-online.com/diaspora/canada-diaspora/zvernennya-khsdu-pro-vedennya-kanadoyu-novyh-myrnyh-peremovyn-u-spravi-rosijsko-ukrajinskoji-vijny/>
27. Іван Бейкер очолив групу дружби між Україною та Канадою [Електронний ресурс] // Міст Online. 18 березня 2020. Режим доступу: <http://meest-online.com/diaspora/canada-diaspora/ivan-bejker-ocholyv-hrupu-druzhby-mizh-ukrajinoyu-ta-kanadoyu/>
28. 'CUF's marathon in helping Ukraine continues' (2019). New Pathway, 24 December, [online]. Available at: <https://www.newpathway.ca/cufs-marathon-helping-ukraine-continues/>
29. Meest продовжує плідно допомагати [Електронний ресурс] // Міст Online. 24 квітня 2020. Режим доступу: <http://meest-online.com/ukraine/events/meest-prodovzhuje-plidno-dopomahaty/>
30. Світовий Конгрес Українців (СКУ) застерігає українську владу від політично вмотивованого правосуддя [Електронний ресурс] // СКУ. 24 квітня 2020. Режим доступу: <https://www.ukrainianworldcongress.org/news.php/news/2064/group/1>

Stanislav LAZEBNYK,
Envoy Extraordinary and Plenipotentiary,
Member of the National Union of Journalists of Ukraine

UKRAINIAN CANADA **(the Present of the Ukrainian Community** **and Its Harmonious Life with Ukraine)**

Abstract. The article narrates about the Ukrainian community in Canada, one of the most organised diasporas in the world, which from the times of its founders to the current generation has preserved its national identity, cultural traditions, and is duly represented in power structures of the country of the red maple leaf. Throughout its 129-year history, the Ukrainian community has consistently defended, to the best of its abilities, the national interests of Ukraine at different times. The author glorifies the cohort of prominent Canadian Ukrainians, who have soared to greater heights in their environment, reached the pinnacle of power on the state level, and hold prestigious posts in the legislative and executive branches at the federal and provincial levels. In Canada, there has developed an extensive scientific and educational base of Ukrainian studies, a Ukrainian-language degree system of education, including pre-school and extracurricular institutions, bilingual schools, and university courses in Ukrainian studies. The language, literature, history, geography, and folklore of Ukraine are taught in ten universities around the country. Canadian Ukrainians have a substantial cultural heritage of their own. The author stresses that support to Ukraine in different realms of life is provided by personal resources of Canadian Ukrainians and in cooperation with the Government, local non-governmental organisations and commercial corporations, the Canada-Ukraine Foundation. There is an atmosphere of sympathy in the Ukrainian environment and throughout Canada to the Ukrainian people combined with the willingness to help them. Following the Russian aggression against our state, Canadian Ukrainians intensified assistance to the land of their ancestors. Sacrifice, patronage, and participation in the volunteer movement have become a way of life for many in the community. All of these noble features are especially evident in the most challenging periods of the history of Ukraine.

Keywords: Canada, Ukrainian community, national interests, Canadian Ukrainians.